

Small Great Nation

Anbefalinger til gavn for Danmark

September 2019

Anbefalinger til gavn for Danmark

Efter at have analyseret, kommunikeret og debatteret i to år er det nu tid til at give nogle helt centrale anbefalinger, der kan gavne Danmark.

Anbefalingerne hviler på solidt fagøkonomisk analysearbejde. Vi ønsker med vores analyser at bidrage til at kaste lys over Danmarks udfordringer og muligheder, samt hvordan vi sikrer en velstående og sammenhængende nation i fremtiden. Det gør vi ved at påpege og analysere økonomiske sammenhænge og formidle faktabaserede resultater og anbefalinger til beslutningstagere, erhvervslivet og danskerne. De nødvendige politisk-økonomiske beslutninger træffes bedst på et oplyst grundlag.

Over de seneste to år har vi udgivet fire rapporter, der alle kan downloades fra sgnation.dk og kraka.org:

- Muligheder og udfordringer
- Sammenhængskraften i Danmark
- De højthængende frugter
- Mission possible? Velfærdsstaten mod 2040

Vi har i rapporterne afdækket en lang række problemstillinger, hvilket har dannet grundlag for indsigtsfulde debatter. Debatterne har fundet

sted i en række fora: I landsdækkende medier, i politiske dialoger, på konferencer, i podcasts, på sociale medier og på roadshows rundt i landet.

Med denne publikation afrunder vi den første del af arbejdet med et udpluk af de mere markante resultater og anbefalinger på baggrund af disse. Anbefalingerne er afprøvede i de mange debatter og i det Sounding Board, som er knyttet til Small Great Nation. Vi takker for de mange uvurderlige input.

Anbefalingerne falder naturligt inden for fire områder:

- Det sammenhængende Danmark
- Væksten og erhvervene
- Undervisningen og uddannelserne
- Arbejdsmarkedet

Arbejdet i Small Great Nation afsluttes ikke med disse anbefalinger. Det fortsætter med uformindsket styrke – med nye emner, men efter samme grundprincipper. Det glæder vi os til.

God læselyst
Kraka og Deloitte

Det sammenhængende Danmark

Kan de offentlige serviceydelser følge med?

Anbefaling

Det bør politisk kommunikeres ærligt, at omfanget af den offentlige service i form af fx undervisning, ældrepleje og socialområdet, ikke i længden kan følge med omfanget af det private forbrug og næppe har gjort det i de seneste årtier. Der bør iværksættes en bredt funderet politisk proces omkring nødvendige tilpasninger af velfærdsstaten på grund af de langsigtede produktivitsudfordringer.

Initiativer, der kan forbedre den offentlige produktivitet, fx forskellige typer af konkurrenceudsættelse, bør implementeres, men kan ikke løse den langsigtede udfordring.

Analytisk resultat

Produktiviteten i den offentlige produktion stiger uundgåeligt langsommere end i privatproduktion. Det skyldes, at offentlig produktion i høj grad er serviceproduktion, der iboende har en lavere produktivitsvækst end fx fødevarer og industriel produktion, der fylder mere i privat produktion.

Så selv om udgiften til offentligt forbrug over de seneste årtier er fulgt med udgiften til privat forbrug, halter omfanget af offentlige serviceydelser bagud i forhold til omfanget af privat forbrug. Forskellige politiske retningsvalg kan allerede frem mod 2040 kræve betydelige tilpasninger af skattesystem eller det offentlige serviceniveau.

Produktivitsvæksten er pæn på sygehusene. En overgang til hel eller delvis privat finansiering af sygehusydelser vil derfor kun kortvarigt kunne udskyde den offentlige finansieringsudfordring.

Præmisser

Den lavere offentlige produktivitsvækst er iboende og følger af opgavernes typer. Initiativer, der effektiviserer den offentlige serviceproduktion, kan forøge produktivitsniveauet men kun midlertidigt forøge den offentlige produktivitsvækst.

En udvikling, hvor den offentlige sektor vedblivende vokser så meget i forhold til samfundsøkonomien, at det offentlige forbrug følger med det private, er i praksis ikke en mulighed, fordi det ultimativt vil indebære at skatterne må stige, så næsten al privat indkomst beslaglægges af staten.

Samfundsinstitutionerne

- Anbefaling** Institutionskvaliteten bør overvåges, og i forbindelse med budgetter og organisatoriske ændringer bør påvirkningen af institutionskvaliteten vurderes.
- Analytisk resultat** Danmarks gode samfundsinstitutioner er af stor betydning for vores velstand: Hvis vores institutionskvalitet faldt blot til tysk niveau – der slet ikke er ringe – ville bruttonationalproduktet være 80 mia. kr. lavere hvert år. Men målt på institutionskvalitet taber Danmark terræn i forhold til bl.a. de andre nordiske lande.
- Præmisser** Det kan med rimelighed lægges til grund, at omkostningen ved at fastholde institutionskvaliteten er begrænset sammenlignet med institutionernes samfundsøkonomiske betydning.

Ulighed

- Anbefaling** Der bør nedsættes en fordelingskommission med følgende opgaver:
- Afklare omfanget og karakteren af den voksende ulighed samt årsagerne hertil, herunder om muligt at sondre mellem om den stigende ulighed bunder i selvalgte forhold (personers egne valg af arbejdstid, uddannelse, entreprenørskab mv.) eller i ulige muligheder, de ikke selv er herre over (fx fysisk og kognitiv kapacitet eller social baggrund).
 - Vurdere om og i hvilket omfang den stigende ulighed er et samfundsproblem ud fra forskellige præmisser og hensyn, fx hensynet til samfundets sammenhængskraft.
 - Afklare hvordan en fordelingsmålsætning bedst sikres under hensyntagen til andre målsætninger, særligt den samlede velstand.
- Analytisk resultat** Indkomstfordelingen er blevet mere ulige over de seneste to årtier, særligt er topindkomsternes indkomstandel steget, og de ti pct. laveste timelønninger er ikke fulgt med de i generelt stigende reale timelønninger og er reelt set ikke steget de seneste 20 år.
- Mange danskere knytter begrænset økonomisk ulighed tæt til Danmarks sammenhængskraft. Flertallet af danskerne mener, at sammenhængskraften er blevet svækket over de seneste ti år.
- Præmisser** Det er en samfundsopgave at reducere effekterne af ulige muligheder, bl.a. fordi meget ulige muligheder kan true samfundets sammenhængskraft.

Stress

- Anbefaling** Samfundet bør have et større fokus på det stigende omfang af alvorlig stress særligt blandt uddannelsessøgende, personer uden for arbejdsmarkedet, offentlig ansatte og kvinder. Stressforskere må spille en afgørende rolle i at foreslå konkrete, effektive tiltag. Ændring af udviklingen bør også ses som en samfundsopgave og ikke kun som den enkeltes eller virksomhedernes ansvar.
- Analytiske resultat** Omfanget af alvorlig stress er steget de seneste ti år. Det ses i særlig grad ved flere stressrelaterede diagnoser i sundhedsvæsenet. Uddannelsessøgende, personer uden for arbejdsmarkedet, offentlig ansatte og kvinder er overrepræsenterede.
- Præmisser** Årsagerne til alvorlig stress er ikke fuldt afdækkede, ej heller den mest effektive indsats. Det lægges til grund, at der i praksis kan etableres en indsats, der er omkostningseffektiv, når såvel de personlige omkostninger som omkostningerne for resten af samfundet inddrages.
- Det kan ikke udelukkes, at det generelt stigende stressomfang til dels skyldes, at stressdiagnoser er blevet mindre tabubelagte. Det lægges til grund, at udviklingen i antallet af alvorlige stressdiagnoser ikke skyldes, at mindre alvorlige lidelser i stigende grad fører til alvorlige stressdiagnoser.

Medierne og fake news

- Anbefaling** Bolværket mod fake news, i form af public service og en række aktivt kommunikerende vidensorganer, bør fastholdes og styrkes som modtræk til den stadig stigende udbredelse af ikke-journalistisk behandlede nyheder og deciderede falske nyheder.
- Analytisk resultat** Brugen af utraditionelle nyhedskilder er stigende og fører til, at danskerne modtager en større andel nyheder, der ikke er journalistisk behandlede. Fx forventes misinformationen omkring HPV-vaccinen at føre til, at 25 danske kvinder senere i livet vil dø af livmoderhalskræft. Store dele af den danske befolkning føler sig i dag jævnligt udsat for falske nyheder. Særligt mange unge orienterer sig primært på sociale medier og udsættes derved i særlig grad for falske nyheder. Én pct. af befolkningen er nyhedsmæssige analfabeter.
- Præmisser** Det lægges til grund, at oplysning ikke kun er til gevinst for den enkelte, men at veloplyste individer påvirker hinanden positivt og tilsammen skaber fundamentet for et moderne velfungerende samfund.
- Mange unge - digitale indfødte - har via deres fortrolighed med sociale medier og lette adgang til dataskilder gode muligheder for at dobbelttjekke tvivlsomme nyheder. Samlet er unge i dag således ikke nødvendigvis dårligere informerede end unge tidligere.

Væksten og erhvervene

Produktiviteten

Anbefaling

Den særligt høje produktivitet i Holland og Belgien bør analyseres med henblik på at tage ved lære.

Produktivitetskommissionen og Produktivetsrådet har peget på en lang række detailområder, hvor Danmark kan have et potentiale for produktivetsforbedringer, og hvor en ændret regulering kan forbedre produktiviteten i private erhverv. Det gælder fx planlov, apotekerlov, regulering af netværks-service og autorisationer inden for el og VVS. Hovedparten af de velunderbyggede forslag er ikke implementeret. Produktivitetskommissionens arbejde bør genbesøges og danne baggrund for politiske initiativer til produktivetsforbedringer.

Analytisk resultat

Produktiviteten og værdiskabelsen pr. arbejdstime i Danmark følger overordnet fint med udviklingen i de fleste af de lande, vi normalt sammenligner os med. Produktivetsvæksten er ganske vist aftagende i Danmark, men ikke mere end i de fleste sammenlignelige lande. Dog har Holland og Belgien en højere produktivitet - årsagerne hertil er ikke afklarede.

Præmisser

Høj produktivitet er godt, da der skabes høj værdi pr. arbejdstime. Dette kan, afhængig af politiske og borgernes præferencer, anvendes til højere privatforbrug, højere offentlig service, kortere arbejdstid eller hurtigere grøn omstilling.

Erhvervsindsatsen

Anbefaling

Den offentlige uddannelses- og forskningsindsats bør afspejle, at nogle brancher har en stærk markedsposition og samtidig står over for en stigende global efterspørgsel. Derudover bør erhvervsindsatsen være ensartet og ikke begunstige nogle erhverv på bekostning af andre. Det omfatter fx økonomisk støtte, særligt gunstige skattevilkår eller konkurrencebegrænsende regulering.

Analytisk resultat

Nogle danske brancher, såsom skibsfart, medicinalindustri og greentech, udgør styrkepositioner, hvor danske virksomheder står stærkt på de internationale markeder, og hvor der må forventes en stigende efterspørgsel efter deres produkter. Andre brancher står svagere. Samlet er Danmark i den gunstige situation, at danske brancher, der i dag står stærkt, typisk også kan imødesee stigende efterspørgsel fremadrettet.

Et højt potentiale realiseres ikke nødvendigvis, det kræver en indsats hos virksomhederne, og at myndighederne stiller nødvendig grundforskning og uddannelse til rådighed.

Præmisser

De frie markeds kræfter skaber en tendens til, at de samfundsøkonomiske ressourcer, fx kapital og arbejdskraft, anvendes, hvor de er mest produktive. Ud over at reparere markedsfejl og opfylde fordelingsmæssige hensyn er det ikke en myndighedsopgave at gribe ind i denne frie markedsdannelse. Men da Danmark som samfund har valgt, at væsentlige dele af forsknings- og uddannelsesindsatsen skal ligge i offentligt regi, bliver det en offentlig opgave at sikre en forsknings- og uddannelsesindsats, der afspejler fremtidens behov, hvilket retfærdiggør et særligt fokus på brancher med et stort vækstpotentiale.

Virksomhedernes møde med kommunerne

Anbefaling

Kommuner, der er svage i mødet med virksomheder, bør tage ved lære af kommuner, der er stærkere. Kommunernes evner i mødet bør monitoreres og offentliggøres fra centralt hold, og årsagerne til forskellene bør afdækkes.

Analytisk resultat

Virksomhedernes tilfredshed med kommunerne varierer og afhænger af bl.a. grundskyld, dækningsafgift og kommunale serviceudgifter, men der er signifikante og uforklarede forskelle på tværs af kommuner. Det indikerer, at effektiv administration, imødekommenhed og personlige relationer er af betydning.

Præmisser

Hvis et større virksomhedsfokus finder sted på bekostning af andre påtrængende kommunale opgaver, er det ikke nødvendigvis hensigtsmæssigt.

Forskelle i virksomhedernes tilfredshed med kommunerne kan også afspejle uobserverede forskelle i virksomhederne, som kommunerne ikke kan påvirke.

Undervisningen og uddannelserne

Kompetencebehovet

Anbefaling

Der er et stigende behov både for specialiserede kompetencer, som kun nogle eksperter behøver besidde, og mere basale kompetencer, der bør besiddes bredt i befolkningen. De videregående uddannelser bør fokusere på det stigende behov for eksperter med specialiserede kompetencer, fx programmering, operationsanalyse, videnskab og ledelse.

Grundskolen og til dels ungdoms- og erhvervsuddannelserne bør fokusere på kompetencer, der bør besiddes bredt, såsom aktiv læring, kritisk tænkning, skrivning, læsning, matematik, aktiv lytning og forhandling.

Det vil være spild af ressourcer, hvis et stigende ekspertbehov fører til, at disse kompetencer tilegnes af alle i grundskolen. Og grundskolen vil ikke have løst sin opgave, hvis de basale kompetencer ikke tilegnes af de fleste.

Analytisk resultat

Der er et stigende behov for en række kompetencer, der bør besiddes bredt: Aktiv læring, kritisk tænkning, skrivning, læsning, matematik, aktiv lytning og forhandling. Der er også stigende behov for specialister med særlige kompetencer: Programmering, operationsanalyse, videnskab og ledelse. Generelt er kompetencebehovet stigende, dog ikke for mange klassiske tekniske færdigheder såsom installation, reparation, fejlfinding og driftskontrol.

Præmisser

Analysen afspejler den faktiske udvikling i de seneste årtier, og det lægges til grund, at denne udvikling vil fortsætte. De kompetencer, som samfundet oplever et forøget behov for, stemmer ikke nødvendigvis overens med den enkeltes grundlæggende evner eller interesser.

Efteruddannelsen

Anbefaling

Offentlig finansieret efteruddannelse bør målrettes omstilling til nye job og udbredes til en større del af de ansatte i de jobfunktioner, der er mest udsatte på grund af globalisering, ny teknologi mv. Finansiering af opkvalificering i eksisterende job bør i højere grad end den omstillingsrettede opkvalificering overlades til virksomhederne. Videregående efteruddannelse bør være det primære instrument i omstillingsindsatsen, da det er mere effektivt end AMU-efteruddannelse.

Analytisk resultat

De beskæftigede, der er mest udsatte for globalisering, har modtaget mindre efteruddannelse end andre, selvom deres omstillingsbehov er større. Den enkelte virksomhed har tilskyndelse til at sikre efteruddannelse til medarbejdere, man beholder, men ikke til medarbejdere, man udskifter.

AMU-efteruddannelse har en tendens til at fastholde kursister i deres oprindelige stillinger og brancher. Dermed fjerner AMU-efteruddannelse ikke de negative konsekvenser af et globaliseringsstød i form af øget importkonkurrence eller øget ansættelse af lavt uddannet arbejdskraft. Videregående efteruddannelse er et mere effektivt instrument til at forberede omstilling til nye jobs.

Præmisser

Den offentlige sektor har et grundlæggende ansvar for at stille en veluddannet arbejdsstyrke til rådighed, hvis virksomheder og medarbejdere ikke selv sikrer dette i fornødent omfang.

Sidekammeraterne i skolen og børnehaven

Anbefaling

Man bør via byplanlægning, skoledistrikter og klassesammensætning tilstræbe at udjævne sammensætningen af børn i børnehaver og skoler og via passende ressourcefordeling tilstræbe, at en skæv sammensætning minimeres.

Ideelt set bør det tilstræbes, at andelen af elever med anden herkomst end dansk ikke overstiger 15-20 pct. i hver skoleklasse. I områder, hvor dette pga. befolkningssammensætningen ikke er muligt, bør det tilstræbes, at børnene fordeles, så andelen af børn med anden herkomst i klasserne holdes så jævn og dermed lav som muligt.

Analytisk resultat

Børnefamilierne deler sig i stigende grad geografisk op efter indkomst. Klassekammeraternes familiemæssige baggrund har direkte og overraskende stor betydning for den enkelte elevs præstationer

i skolen, og senere i livet for uddannelse, beskæftigelse og erhvervsindkomst. En hypotetisk helt ligelig fordeling af børn på tværs af skoler og klasser ville give en samfundsøkonomisk årlig gevinst på 11 mia. kr.

Andelen af ikke vestlige elever i en klasse har kun en mindre betydning, så længe den er under omkring 15 pct. Ved højere andele er der en kraftig negativ effekt til særlig ugunst for de svageste elever.

Præmisser

En mere ligelig fordeling af elever vil give en samlet samfundsøkonomisk gevinst, idet gevinsten for elever med svag familiemæssig baggrund er større end tabet for elever med stærk familiemæssig baggrund. Det lægges til grund, at denne fordelings effekt er politisk acceptabel.

Folkeskolelærerne

Anbefaling

Tendensen til, at folkeskolelærerne rekrutteres med stadigt svagere faglige forudsætninger, bør aktivt modarbejdes: Læreruddannelsen og folkeskolen bør være mere attraktiv for de dygtigste unge, fx ved at stille større faglige krav på uddannelserne - eventuelt efter finsk forbillede. Det bør gøres mere attraktivt for dygtigere lærere at forblive i folkeskolen, man bør hurtigere skille sig af med dårlige lærere, og brugen af lærere uden en relevant uddannelse, herunder vikarer, bør nedbringes. En generel styrkelse af lærernes kompetencer kan også stille dem stærkere i mødet med stadigt mere krævende forældre.

Analytisk resultat

Færre af de dygtigste unge og flere af de fagligt svagere gennemfører en læreruddannelse. De dygtigste nyuddannede lærere forlader folkeskolen hurtigere end de svagere, og en stigende andel undervisere har ikke en læreruddannelse. Sammenlignet med de øvrige nordiske lande har de danske lærere relativt lavere faglige kvalifikationer.

Præmisser

Det er et offentligt ansvar at sikre en grunduddannelse af høj kvalitet. En høj kvalitet af grundskolen er grundlæggende for befolkningens kompetencer og dermed for Danmarks nationale velstand.

Lærernes faglighed måles i analysen ved deres karakterer ved studentereksamen. Det kan med rimelighed lægges til grund, at dette også siger noget om deres anlæg for at blive gode lærere.

Arbejdsmarkedet

Arbejdstid

Anbefaling

De officielle holdbarhedsberegninger bør afspejle danskernes forventelige ønske om en kortere gennemsnitlig arbejdstid i takt med stigende velstand, og der bør tages politisk-økonomiske initiativer, der sikrer holdbarhed med en kortere arbejdstid.

Analytisk resultat

De beskæftigede har siden starten af 70'erne og frem til i dag arbejdet stadigt færre timer om året. Danskerne ønsker sandsynligvis også fremover i gennemsnit en kortere arbejdstid i takt med den stigende velstand. Da Danmark har et aftalebaseret arbejdsmarked, kan det forventes, at danskernes ønske om forkortet arbejdstid med tiden realiseres.

En spørgeskemaundersøgelse bekræfter, at danskerne i gennemsnit ønsker en kortere arbejdstid end i dag.

Præmisser

De offentlige finanser skal være holdbare på lang sigt. For at sikre stabile offentlige finanser og det offentlige serviceniveau bør udsigt til uholdbare finanser på lang sigt håndteres i god tid.

Manglende holdbarhed kan håndteres med arbejdsudbudsreformer, men også med andre instrumenter, såsom lavere offentlige udgifter eller højere skatter.

Udenlandsk arbejdskraft

Anbefaling

Virksomhedernes adgang til at hyre udenlandsk arbejdskraft fra EU-lande og andre lande bør forbedres.

Analytisk resultat

Andelen af udlændinge, der i løbet af et år arbejder i Danmark, steg fra godt 2 pct. i 1992 til knap 10 pct. i 2015.

På lang sigt bidrager en gennemsnitlig udenlandsk medarbejder hvert år med 80.000 kr. mere til det offentlige budget end en gennemsnitlig dansker. Det afspejler, at udlændinge i gennemsnit har en højere erhvervsfrekvens, bl.a. fordi der er færre børn, unge og ældre i gruppen.

På kort sigt stabiliserer udenlandsk arbejdskraft dansk økonomi mere, end hvad der realistisk kan opnås via finanspolitikken.

Præmisser

Udlændinge har en anden kulturel baggrund og er typisk dårligere til dansk. Et betydeligt mindretal af danskere foretrækker, at færre udlændinge end i dag arbejder i Danmark. Det lægges til grund, at yderligere udenlandsk arbejdskraft kan tiltrækkes, uden at det for alvor svækker sammenhængskraften i Danmark.

Ufrivilligt lavt beskæftigede

Anbefaling

Arbejdsmarkedspolitikken bør i højere grad fokusere på personer, der ufrivilligt er på deltid.

Analytisk resultat

Deltidsarbejde og midlertidige ansættelser kan afspejle et individuelt ønske om mere fritid, hvilket må respekteres. Men en stigende gruppe er ufrivilligt svagt tilknyttet arbejdsmarkedet. Havde deres ønske om fuld beskæftigelse været indfriet, havde Danmarks velstand været højere.

Præmisser

Der kan eksistere personer, der i princippet ønsker at arbejde mere, men som i praksis ikke kan det. Det lægges til grund, at en væsentlig del af de ufrivilligt løst tilknyttede også i praksis vil påtage sig mere arbejde.

Lavtlønnede

Anbefaling

Der bør være et forøget uddannelses- og beskæftigelsesmæssigt fokus på de lavest lønnede.

Analytisk resultat

De laveste timelønninger er ikke steget realt set i de seneste 20 år. Derimod er de højere og i særlig grad de højeste timelønninger steget.

Præmisser

Der er et bredt politisk ønske om at omfordele til fordel for de svageste grupper. Omfordelingen via skattesystemet kan være nødvendig for at imødekomme dette ønske, men det reducerer arbejdsudbuddet. Omfordeling via uddannelsessystemet kan potentielt forøge arbejdsudbuddet og produktiviteten på sigt.

Den danske arbejdsmarkedsmodel, hvor løndannelsen er overladt til arbejdsmarkedets parter, og hvor lønnen i rimelig grad reflekterer produktiviteten, er grundlæggende sund.

Deloitte.

Deloitte leverer ydelser inden for Revision, Consulting, Financial Advisory, Risk Advisory, Skat og dertil knyttede ydelser til både offentlige og private kunder i en lang række brancher. Deloitte betjener fire ud af fem virksomheder på listen over verdens største selskaber, Fortune Global 500®, gennem et globalt forbundet netværk af medlemsfirmaer i over 150 lande, som leverer kompetencer og viden i verdensklasse samt service af høj kvalitet til at håndtere kundernes mest komplekse forretningsmæssige udfordringer. Vil du vide mere om, hvordan Deloittes omkring 312.000 medarbejdere gør en forskel, der betyder noget, så besøg os på Facebook, LinkedIn eller Twitter.

Deloitte er en betegnelse for en eller flere af Deloitte Touche Tohmatsu Limited ("DTTL"), dets netværk af medlemsfirmaer og deres tilknyttede virksomheder. DTTL (der også omtales som "Deloitte Global") og alle dets medlemsfirmaer udgør separate og uafhængige juridiske enheder. DTTL leverer ikke ydelser til kunderne. Vi henviser til www.deloitte.com/about for nærmere oplysninger.

© 2019 Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab.
Medlem af Deloitte Touche Tohmatsu Limited